

УДК 378.937

Г. М. СОМБАМАНІЯ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, м. Одеса

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ У КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Стаття присвячена висвітленню загальних основ організації підготовки магістрів у класичному університеті в умовах розвитку ступеневої освіти. Особлива увага приділяється аналізу провідних стратегій їхнього професійного розвитку в контексті наявного нормативно-правового забезпечення вищої школи.

Ключові слова: *класичний університет, ступенева освіта, організація підготовки магістрів.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан розбудови ступеневої освіти в Україні, зокрема на рівні функціонування магістратури, ставить на порядок денний формування нової генерації науково-дослідницького та науково-педагогічного персоналу вищої школи, конкурентоздатного в умовах національного й європейського ринку освітніх послуг. Через це з усією очевидністю виявляється залежність ефективності формування професіоналізму майбутніх наукових та науково-педагогічних кадрів як високоінтелектуальних і висококваліфікованих фахівців від якості організації навчально-виховного процесу магістратури. Зумовлено це тим, що випускникам магістратури повинні бути притаманні високий професіоналізм, інноваційність мислення, творчий стиль науково-педагогічної діяльності, розвинені менеджерські якості, громадянська зрілість, високий рівень загальної та науково-дослідницької культури. Крім того, кардинальні зміни соціокультурного середовища вищої національної школи потребують безперервного вдосконалення особистості випускника магістратури й формування в нього нових діло-

вих, професійних, творчих, моральних, демократичних якостей, а також здатності до постановки чітких цілей та адекватних ціннісних орієнтацій у сфері професійної життєдіяльності.

Ураховуючи актуальність означеної проблеми, **метою статті** є визначення загальних основ організації підготовки магістрів у класичному університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність нових науково-теоретичних розробок з проблематики обґрунтування сутності цільових орієнтирів, концептуальних засад, упровадження європейських стандартів змісту, методів і форм організації магістерської підготовки майбутніх фахівців очевидна, оскільки без них, за критеріями Болонської конвенції, неможливе запровадження в сучасну практику національної вищої школи конструктивних ідей та ефективних технологій професійного навчання й виховання наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Це, на думку засновників концепції модернізації вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу (В. Андрущенко, О. Глузман, Л. Кондрашова, В. Кремень, Н. Ничкало, Ж. Таланова, М. Степко, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.), значно активізує творчий потенціал майбутнього суб'єкта науково-педагогічної і науково-дослідницької діяльності, а також сприятиме моделюванню найбільш ефективних індивідуальних траєкторій набуття професіоналізму його особистості та діяльності з урахуванням соціокультурних змін і нових пріоритетів сфери освітніх послуг вищої школи. Аналіз праць вищезазначених учених свідчить про те, що всі вони містять певний фактичний матеріал й складають джерело нашого дослідження. Проте подані в них матеріали і висновки недостатньо розкривають сутність та специфіку організації підготовки магістрів у класичному університеті.

Ідея багаторівневої/ступеневої системи освіти не є новою для вітчизняної теорії педагогіки вищої школи, оскільки її історія починається з середини XVIII століття і має свої певні особливості. Зокрема, ще в 1748 р. засновник вітчизняної університетської освіти М. Ломоносов з цього приводу наголошував на тому, що вкрай потрібно: “Студентов разделить на три класса: первого класса студенты ходят на все лекции для того, чтобы иметь понятие о всех науках, и чтобы всяк мог видеть, к какой науке больше способен и охоту имеет; второго класса студенты должны ходить на лекции, на которых излагаются основы науки; третьего класса студенты – те, которые определены уже к одному профессору и упражняются в одной науке” [2, с. 199].

У сучасних умовах приєднання України до Болонської угоди передбачає запровадження в класичних університетах та вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації двоциклового навчання – у бакалавраті та магістратурі, який завершується отриманням ступеня магістра. У зв'язку з цим, освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста в майбутньому має бути ліквідованим, а його виробничі функції буде виконувати магістр професійного спрямування.

На відміну від західних країн і США, в яких поняття „магістр” використовується в значенні вченого ступеня (середнього між бакалавром і доктором наук, який присуджується особам, які, здобувши статус бакалавра, пройшли додатковий курс навчання в магістратурі від 2 до 4 років, відповідно до напрямку спеціалізації склали спеціальні іспити та успішно захистили магістерську дисертацію), за нормативно-правовим законодавством України, магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти. Цей рівень передбачає здобуття особою повної вищої освіти з відповідної спеціальності на базі освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” (базова вища освіта) або освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” (повна вища освіта), а також вищої освіти, здобутої до запровадження в Україні ступеневої вищої освіти.

Навчатися за програмою “магістр” можуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які мають відповідну вищу освіту і виявили схильність до науково-дослідної (творчої), або до науково-педагогічної, або до управлінської діяльності, що підтверджується рекомендацією ради факультету вищого навчального закладу. Тому для попереднього відбору претендентів для навчання у магістратурі університетом запропоновано організувати і проводити предметні олімпіади, наукові, науково-методичні семінари та конференції за участю у них на добровільних засадах обдарованої молоді III–IV курсів. Навчальний процес для осіб, що вступили до магістратури і навчаються за програмою “магістр”, організовується відповідно до Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах з урахуванням таких особливостей:

навчання здійснюється за індивідуальним навчальним планом;

навчальний час, відведений для самостійної роботи, повинен становити не менше 1/2 і не більше 2/3 загального обсягу часу, визначеного програмою підготовки магістра;

на проведення індивідуальних занять може витрачатися до 20 відсотків загального обсягу навчального часу, передбаченого програмою;

магістерська робота, що виконується на завершальному етапі навчання, повинна передбачати проведення наукових досліджень (творчих розробок) з проблем відповідної галузі;

державна атестація здійснюється державною екзаменаційною комісією і проводиться у формі захисту магістерської роботи. Державній комісії обов'язково подаються матеріали, що характеризують наукову (творчу) і практичну цінність виконаної роботи – друковані статті, методичні розробки тощо;

відповідальність за виконання індивідуального навчального плану покладається на студента-магістранта;

студенту-магістранту, який виконав усі вимоги навчального плану підготовки магістра і захистив магістерську роботу, рішенням державної екзаменаційної комісії присвоюється відповідно до обраної спеціальності кваліфікація та видається державний документ про здобутий освітньо-кваліфікаційний рівень „магістр” і повну вищу освіту;

магістри працевлаштовуються згідно з чинним законодавством або їм може бути надана можливість наукового стажування (наукової роботи) за кордоном; в окремих випадках, урахуовуючи наукові (творчі) здобутки, магістр може бути рекомендований радою факультету на навчання в аспірантурі [1, с. 94].

Загалом, магістратура, будучи другим і завершальним ступенем системи вищої освіти, являє собою відносно самостійний організаційно-педагогічний підрозділ національної вищої школи, тобто є базою для фахової підготовки певного контингенту випускників – науково-дослідницьких, науково-педагогічних та управлінських кадрів, рівень загальнонаукової, предметно-професійної та управлінської підготовки яких повинен бути адекватним вимогам суспільства, міжнародного і національного ринків праці. Концептуальні засади підготовки магістрів повинні базуватися на уявленнях про безперервність та наступність стадій науково-освітнього процесу у вищій школі, про взаємопроникнення освітньо-наукової і освітньо-професійної складових програми, які відповідають освітньо-кваліфікаційному рівню магістра, який можна здобути, лише маючи рівень бакалавра (спеціаліста) на основі захисту магістерської роботи. Метою магістерської підготовки є формування творчої особистості фахівця високої кваліфікації, що володіє глибокими предметними знаннями, здатного здійснювати науково обґрунтований підхід при вирішенні завдань професійної діяльності.

Магістратура дозволяє більш повно провести диверсифікацію професійної освіти, розширити варіативність підготовки випускників до наукової діяльності в аспірантурі, здійснювати науково-прикладні дослідження, оперативно включатися в науково-дослідницькі проекти. Тому магістерська підготовка складається з бакалаврської програми за відповідним напрямом і програми третього рівня, яка повинна мати, як мінімум, три урівноважені за обсягом складові – освітню, управлінську та науково-дослідницьку. Магістратура покликана сформулювати наукове мислення фахівця на рівні метасистеми, здатність здійснювати рефлексію проблем перспективного розвитку, вміння вибирати ефективну стратегію в умовах істотної невизначеності, екологічного та морального імперативів. Глобальний рівень мислення повинен базуватися на знанні загальних законів і закономірностей побудови, функціонування і розвитку систем на рівні технологічних комплексів, професійної психології, володінні методологією науково-дослідницької та творчої діяльності, опануванні функцій науково-дослідницької культури.

Через це ми дотримуємося позиції тих методологів ступеневої освіти, які єдині в думці, що підготовка майбутніх фахівців через магістратуру не може мати масового характеру, а повинна стати гнучкою науково-освітньою системою, яка здатна враховувати розвинені інтелектуальні, евристичні й управлінські здібності особистості та забезпечувати одночасно рівні можливості для творчої самореалізації всім магістрам в освітньому, науково-дослідницькому й організаційно-діяльнісному просторі. У зв'язку з цим, на нашу думку, у магістратурі принципово повинна змінитися як позиція тих, хто викладає і здійснює науково-дослідницьку та професійно-педагогічну підготовку майбутніх магістрів, так і позиція тих, хто в ній навчається і набуває власного досвіду науково-дослідницької та науково-педагогічної діяльності, для яких доцільно вибудовувати індивідуальний науково-освітній та науково-педагогічний маршрут.

Зміст педагогічної освіти магістрів визначається нормативною і вибірковою частинами програми, яка розробляється у встановленому порядку з кожної спеціальності відповідно до Переліку спеціальностей, що визначений для освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст, магістр” та в окремих галузях знань для освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”. Нормативна частина програми повинна становити не менше 40 і не більше 60 відсотків загального обсягу навчального часу, передбаченого на підготовку магістра. Вибіркова частина програми визначається вищим

навчальним закладом з урахуванням його наукового потенціалу, потреб замовника фахівців та наукових (творчих) інтересів магістра, його можливостей щодо оволодіння розділами суміжних освітніх програм. Термін підготовки магістра з певної спеціальності до затвердження державних стандартів визначається відповідним навчальним планом, узгодженим у встановленому порядку. Для осіб, які навчаються за програмою “магістр”, в індивідуальному навчальному плані може бути передбачена підготовка з навчальних дисциплін, що є вступними до аспірантури з зазначеної спеціальності або складають перелік дисциплін кандидатського мінімуму. Під час навчання особи, які навчаються за програмою “магістр”, мають право складати кандидатські іспити [3].

Як видно з положень нормативно-правового законодавства, магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень працівника, який оволодів поглибленими фундаментальними і фаховими знаннями інноваційного характеру, набув досвіду застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних і науково-дослідних завдань. Через це вважається, що освітньо-кваліфікаційний рівень магістра можуть отримати тільки найбільш талановиті випускники, що успішно завершили підготовку й отримали диплом бакалавра (спеціаліста) з відповідної спеціальності [4]. При цьому освітньо-професійна програма підготовки магістра забезпечує одночасне здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікації магістра на базі відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалавра (нормативний термін навчання визначається програмою, але не може перевищувати одного року, а для окремих спеціальностей за погодженням з Міносвіти може бути встановлено термін півтора року). Здобуття кваліфікації магістра може здійснюватися на базі відповідної освітньо-професійної програми підготовки спеціаліста (нормативний термін навчання визначається індивідуальною програмою з урахуванням академічної різниці між освітньо-професійною програмою спеціаліста та магістра, але не може перевищувати одного року). Зазначена освітньо-професійна програма підготовки магістра включає поглиблену фундаментальну, гуманітарну, соціально-економічну, психолого-педагогічну, спеціальну та науково-практичну підготовку.

Загалом, підготовка магістрів у національній системі вищої освіти спрямована на створення умов для творчого розвитку обдарованої особистості і формування її професійних і соціальних якостей за одним із функціональних напрямів діяльності: науково-дослідним (творчим), на-

уково-педагогічним, управлінським. Як наслідок, особа, яка здобула освітньо-кваліфікаційний рівень “магістр”, повинна володіти поглибленими знаннями з обраної спеціальності, вміннями інноваційного характеру, навичками науково-дослідної (творчої), або науково-педагогічної, або управлінської діяльності, набути певний досвід використання одержаних знань і вміти продукувати (створювати) елементи нових знань для вирішення завдань у відповідній сфері професійної діяльності. Тому вищі навчальні заклади зобов’язані створити умови для виконання особам, які навчаються за програмою “магістр”, індивідуального плану у повному обсязі і повинні:

- надавати студентам-магістрантам можливість публікації наукових (науково-методичних) статей у збірниках, що друкуються в Україні;

- сприяти виданню кращих магістерських робіт як наукових монографій, науково-методичних і навчальних посібників;

- надавати студентам (курсантам, слухачам) для користування навчальні приміщення, наукові фонди бібліотеки, наукове обладнання та устаткування;

- забезпечити доступ до інформаційних мереж, у тому числі й до міжнародної мережі Інтернет;

- сприяти участі майбутніх магістрів у наукових та методичних конференціях;

- організувати для студентів-магістрантів проведення факультативних курсів з проблемних питань за участю видатних вчених;

- створювати умови для висвітлення у засобах масової інформації захисту кращих магістерських робіт.

Як засвідчує вітчизняна практика функціонування магістратури в класичних університетах, спеціалізовану підготовку магістра доцільно здійснювати за професійним, професійно-педагогічним та науково-дослідним спрямуванням, що передбачає реалізацію відповідних варіативних освітньо-професійних програм, розрахованих на 1–1, 5–2 роки. Зумовлено це тим, що принцип відбору та структурування змісту навчання в магістратурі в умовах ступеневої освіти вибудовується згідно з ланцюжком: напрям – профіль – спеціальність (а в традиційній монорівневій системі освіти: спеціальність – спеціалізація). Поява “профілю” в багаторівневій системі освіти є її суттєвою відмінністю від монорівневої системи, оскільки в стрімко мінливих ринкових умовах розвитку сучасного суспільства на базі професійно-орієнтованого рівня освіти (бакалаврат) випускник може здобути в короткий час не одну, а декілька спеціальнос-

тей. Це досягається шляхом розподілу загальнонаукової та спеціальної складової освіти: спочатку майбутній фахівець здобуває фундаментальну освіту за одним із вибраних ним напрямів підготовки (природничо-науковому, гуманітарному і т. ін.), а потім на цій основі – будь-яку із можливих спеціальностей за відповідним профілем. Професійне спрямування підготовки магістрів передбачає освоєння програми для отримання більш глибоких знань та практичних навичок у межах спеціальності за певною вузько профільною спеціалізацією, що доцільно залишити в зв'язку із закриттям ступеня спеціаліста. Це спрямування має органічно поєднувати в собі як вищу професійну, так і елементи наукової прикладної та управлінської підготовки.

Професійно-педагогічне спрямування магістратури має функціонувати за наявності педагогічного факультету або, як мінімум, кафедри педагогіки, і передбачає підготовку фахівців – майбутніх педагогів для училищ, технікумів, коледжів, а також викладачів вищих навчальних закладів за фахом. В основі навчальних планів цього виду магістратури лежить більш глибоке вивчення професійних курсів та дисциплін спеціалізації, а також ґрунтовне вивчення основ педагогіки, психології і методики викладання відповідної дисципліни. Після завершення навчання за професійно-педагогічним спрямуванням особа одержує кваліфікацію “Магістр педагогічної освіти” і викладача з відповідної спеціальності.

Науково-дослідне спрямування підготовки магістрів передбачає поглиблену фундаментальну професійну підготовку і формування практичних навичок особистості для подальшої роботи в науково-дослідних установах або продовження навчання в аспірантурі. Після завершення навчання за науково-дослідним спрямуванням особа одержує кваліфікацію “Магістр-дослідник” з відповідної спеціальності. Магістр науково-дослідного спрямування має вирішувати такі завдання: проведення наукових досліджень з окремих розділів теми, у тому числі і здійснення складних експериментів та спостережень; участь у складанні планів і методичних програм досліджень та розробок, статистична обробка та аналіз результатів експериментів і спостережень; розробка методів оцінки якості, обґрунтування технологічних рівнів і ефективності виробничих процесів; оптимізація номенклатури і використання технічних засобів, що використовуються у виробництві і под.

У зв'язку з реформуванням соціальних відносин та постійним їх вдосконаленням магістр повинен мати високий рівень професійної підготов-

ки, глибоку ерудицію і культуру, поєднувати фундаментальну, наукову та практичну підготовку, постійно підвищувати рівень знань, поєднуючи сучасну наукову інформацію з роботами вітчизняних та зарубіжних класиків з фаху, уміти на практиці організовувати пошук напрямку та засобів вирішення науково-виробничих питань, володіти сучасними принципами менеджменту у праці та бізнесі. Магістр повинен бути перш за все висококваліфікованим спеціалістом, який має додаткову свободу на ринку праці: навчатися в аспірантурі, викладати у відповідних закладах освіти навчальні дисципліни, які освоїв за період навчання, працювати в науково-дослідних організаціях. Цю свободу він здобуває активним навчанням у вищому навчальному закладі. Після закінчення програми магістратури випускник захищає магістерську роботу на відповідній вченій раді й отримує диплом магістра за фахом обраної спеціальності із зазначенням отриманої спеціалізації [3, с. 290].

Зокрема, випускник університету за спеціальністю “Педагогіка вищої школи”, здобувши ступінь магістра, повинен бути готовим вирішувати певні освітні та науково-дослідницькі завдання, зорієнтовані на науково-дослідницьку роботу в певній предметній галузі знань; використовувати сучасні технології збору, обробки та інтерпретації здобутих експериментальних даних; володіти сучасними методами досліджень, які використовуються в галузі психолого-педагогічної освіти; аналізувати результати навчання в різних типах навчальних закладів; проектувати і реалізовувати в практиці навчання новий зміст навчальних предметів; діагностувати рівень освіченості тих, хто навчається. Крім того, випускник магістратури як професіонал у сфері вищої освіти повинен володіти: методами наукових досліджень у сфері основної професійної підготовки та методами організації колективної науково-дослідної роботи; основами науково-методичної роботи у вищій школі, навичками самостійної методичної переробки професійно орієнтованого матеріалу, методами та прийомами зіставлення завдань, вправ та тестів за різними темами; способами створення комфортної психологічної обстановки освітнього процесу, різнобічними освітніми технологіями, методами та прийомами усного та письмового викладу навчального матеріалу; методами формування навиків самостійної роботи, професійного мислення і розвитку творчих здібностей студентів; основами використання комп’ютерної техніки та інформаційних засобів в освітньому та науковому процесах; діловою професійно зорієнтованою іноземною мовою.

Висновок. Отже, магістратура класичного університету набуває потенціалу науково-освітнього інституту щодо підготовки професійно усталених, гуманістично спрямованих, творчо обдарованих і висококваліфікованих науковців-дослідників та викладачів-професіоналів, які здатні враховувати високо розвинені інтелектуальні й евристичні здібності особистості та гнучко забезпечувати необхідні умови для творчої самореалізації майбутніх магістрів в освітньому, науково-дослідницькому й організаційно-педагогічному просторі. Провідною метою магістратури як науково-освітнього інституту є підготовка магістрів наук та магістрів у сфері вищої освіти відповідальних, ініціативних та активних суб'єктів науково-педагогічного пізнання, спілкування, співпраці і співтворчості, чия соціальна місія полягатиме в тому, щоб бути взірцями науково-дослідницької та педагогічної культури.

Перспективу подальшого дослідження становить розробка оптимальної моделі організації науково-педагогічної освіти випускників магістратури.

Список використаної літератури

1. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти / Я. Я. Болюбаш. – К. : Компас, 1997. – 47 с.
2. Ломоносов М. В. О воспитании и образовании / М. В. Ломоносов / сост. Т. С. Буторина. – М. : Педагогика, 1991. – 344 с.
3. Луговий В. І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методологічний аспект) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / В. І. Луговий. – К., 1995. – 480 с.
4. Проект Закону України “Про розроблення державних стандартів вищої освіти” : постанова Кабінету Міністрів України № 1247 від 7 серпня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 32. – С. 30–35.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Цокур О. С.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2013.

Сомбаманія А. Н. Общие основы организации подготовки магистров в классическом университете

Статья посвящена определению общих основ организации подготовки магистров в классическом университете в условиях развития многоуровневого образования. Особое внимание уделяется анализу основ-

ных стратегий их профессионального развития в контексте существующих нормативов высшей школы.

Ключевые слова: *классический университет, многоуровневое образование, организация подготовки магистров.*

Sombamaniia H. M. General principles of organization of training of masters at the classical university

This article is devoted to the definition of the general principles of organization of master's training at the classical university in the conditions of development of staged education. Special attention is paid to the analysis of the main strategies of their professional development in the context of existing standards of higher education.

Keywords: *classical university, staged education, organization of master's training.*